

Téma 2 Metody zkoumání jazyků, jazykový vývoj (Ostrá, Spitzová s. 16-23, Černý s. 68)

- A. Diachronická jazykověda
- B. Synchronická jazykověda
- C. Srovnávací jazykověda
- D. Obecná jazykověda

A. Diachronická/historickosrovnávací/evolutivní jazykověda (od 19. st.) dala vznik genetické klasifikaci jazyků, založené na zkoumání společných změn u urč. skupiny jazyků. Zkoumá **vznik** – nedořešeno, kdy a kde (polygenetická x monogenetická teorie), **původ**, **vývoj** jazyků a **příčiny** jazykových změn (zde srov. možnost je poznat):

- Příčiny **čistě jazykové** – analogie (srov. č. oni prosí, trpí → sázejí/sází) + snaha o rovnováhu v systému
- Příčiny **fyzické** – ekonomie = snaha mluvčího usnadnit si výslovnost (např. č. yokno, seum, it. santo x lat. sanctum, it. esempio x lat. exemplum, it. diritto x lat. directum) → asimilační změny (srov. č. zpěv x slov. spev)
- Příčiny **historicko-společenské** – srov. angličtina, italština, vznik nových institucí, vliv církve, vliv vývoje techniky atd.

Srov. **čeština** na cestě od praslovanštiny ke staroslověnštině, přes starou češtinu k češtině dnešní, srov. italština na cestě od lidové latiny, přes starou italštinu k italštině dnešní.

1. **Vývoj jazyka** je sledován **na všech rovinách** jazykového systému:

a) Fonetické změny (srov. také Černý s. 18-23).

Srovnejme příklady ve staré češtině (strč.), v nové češtině (nvč.), v italštině (it.), latině (lat.) nebo francouzštině (fr.) nebo španělštině (šp.)

Asimilace	znělostní	č. kdo x slov. kto , mor. x č. nashledanou
	podle místa tvoření	č. nebo x banka , it. diritto x lat. directum
metateze	it. formaggio x fr. fromage, č. hrad x rus. gorod	
redukce	lat. civit <u>a</u> tem → it. citt <u>a</u> , lat. calidus → it. caldo, fr. chaud, lat. domnus → it. don	
disimilace	lat. arbor → it. albero	
palatalizace	č. mou <u>ch</u> a x mou <u>š</u> e, ml <u>h</u> a x ml <u>z</u> e, rod <u>l</u> x rod <u>i</u> ně	
sonorizace	lat. vit <u>a</u> (m) x šp. vid <u>a</u>	
monoftongizace	lat. augustus → it. agosto , angl. author , automatic	
diftongizace	lat. cor → it. cuore , strč. kúsek , m <u>ú</u> drý → nvč. kousek , m <u>ou</u> drý	
kontrakce	it. di+la x della, fr. de le x du	
vázání	fr. mes amis /mézami/	
epenteze (vkládání):	lat. camera → fr. chamb <u>re</u>	

b) Vývoj morfologického systému (srov. Černý s. 23-26)

- zánik morfologického pádu u jmen v it. (a dalších románských jazycích)
- vývoj systému časů - časy **převzaté** z lat. (přezens *amo*, imperfektum *amavo*), v lat. neexistující (nově vzniklé) časy **složené** (it. passato prossimo *ho parlato*, fr. passé composé *j'ai parlé*) – vznik futura (it. parlerò ← lat. *parlar+habeo*) → větší počet časů (podrobněji později)

c) Vývoj syntaktického systému:

- zánik morfologického pádu jmen → slovosled Subjekt-Verbum-Objekt
- zánik (redukce) slovesné flexe → obligatorní pronominální subjekt

- d) **Vývoj slovní zásoby** – změny rychlejší než změny fonetické a morfologické (srov. Černý s. 27-35)

Vznik nových lexémů = změna formální

- **odvozováním** – afixy (sufix, prefix) – it. *in-dimentica-bile/ne-zapomenu-telný, im-bianc-are/vy-běl-it*
- **skládáním** – *acque-dotto/vodo-vod, pocket money x kapesné, girasole x slun-ečn-ice*
- **konverze** – srov. anglické *water, water plants, to water plants*
- **výpůjčky** – srov. z lat. (vědní obory), z angl. (obl. sportu, ekonomiky, techniky), germanizace češtiny po Bílé Hoře x puristické snahy v době národního obrození, romanizace angličtiny po normanském záboru x dnešní snaha Francouzů bránit přílivu výpůjček z angl., internacionalismy (z lat. (např. *diskuse, informace*) nebo řeč. (např. *schéma, téma, dialog*)
- **sousloví** – it. *non ti scordar di me/ angl. forget-me-not* x pomněnka
- **frazeologismy** – it. *vedere rosso=essere molto arrabbiato/vidět rudě*
- **zkracování** – *UE = EU, ONU = OSN*

Změny (posuny) ve významu slov existujících = změna obsahová

- **zúžení významu** (*pivo*)
- **rozšíření významu** (*hlava*)

2. **Diferenční a integrační tendence** ve vývoji jazyka (srov. Černý s. 38-40)

- a) **Diferenciace** jazyka vlivem substrátu – srov. latina pod jazykovým vlivem nového prostředí (Galie, Hispánie, Dácie) → vznik jednotlivých románských jazyků (podobně jazyky slovanské, germánské atd.). Obecně vliv na růst počtu jazyků.
- b) **Integrace** – např. latina jako integrující/sjednocující element na značně jazykově roztržitém území, jazykové sblížení etnicky odlišných národů na Balkáně. Novodobě rozšíření nejsilnějších jazyků (angl., špan. → zánik jazyků „domorodých“) + projevy jazykové integrace v zániku dialektů (srov. Itálie, ČR). Obecně vliv na zmenšování počtu jazyků.

B. Synchronická/popisná jazykověda – zkoumání jazyka v urč. období. Srov. jednotlivé jazykové disciplíny témata 7, 8, 9, 10.

C. Srovnávací jazykověda, úžeji metoda geneticko-srovnávací – tj. srovnávání jazyků příbuzných původem, jejich společný prajazyk a diference (srov. praslovanština – jaz. slovanské, latina – jazyky románské).

D. Obecná jazykověda – hledá společné znaky a zákonitosti vývoje jazyků